

RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TARIX FANINI O'QITISHDAGI AHAMIYATI

Sayfutfinov Feruz Ilniyazovich

Osiyo Xalqaro Universiteti Tarix va filologiya kafedrasi o'qituvchisi

E-mail: sferuz1011@gmail.com

Tel: +998936857755

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10035058>

Annotatsiya. Tez suratlarda rivojlanib borayotgan bugungi kunda tarixiy tadqiqotlar olib borish tarix fanini o'rganishda raqamli texnologiyalarning dolzarbligi. Ulardan foydalanishning qulay va keng tarqalgan usullari haqida ma'lumotlar keltirib o'tildi.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, GIS, elektron kitob, dastur, prezentatsiya, axborot, metodologiya.

THE IMPORTANCE OF DIGITAL TECHNOLOGY IN TEACHING HISTORY

Abstract. The relevance of digital technologies in the study of history is the importance of conducting historical research in today's fast-moving picture era. Information about convenient and common ways of using them was given.

Key words: Digital technologies, GIS, e-book, program, presentation, information, methodology.

ВАЖНОСТЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ

Аннотация. Актуальность цифровых технологий в изучении истории заключается в важности проведения исторических исследований в современном быстро меняющемся мире. Дана информация об удобных и распространенных способах их использования.

Ключевые слова: Цифровые технологии, ГИС, электронная книга, программа, презентация, информация, методология.

Bugun biz yashab turgan jamiyatimizni zamonaviy texnologiyalarsiz tasavvur etaolmaymiz, ilm fan yutuqlari natijasida elektron qurilmalarning rivojlanishi har bir soha mutaxisini shu qurilmalarga ehtiyojini ortishiga olib keldi. Biroq bu hodisalarga biz 1 yoki 2 kunda yetib kelmadik o'tgan asr avvali va hozrgi asr boshlarida texnika taraqqiyoti natijasida axborot uzagtish uni qabul qilish foydalanish, saqlash jadal suratlarda rivojlandi va hozrgi korinishiga keldi.

Shunday ekan hamma sohada bo'lgani kabi tarixiy tadqiqotlarda, tarixni o'qitishda ham raqamlashtirishga o'tildi va buning natijasida millionlab "bit" ma'lumotlar osongina jamlash saqlash imkoni paydo bo'ldi. Biz umumiy holda tarixiy tadqiqotlarda raqamli texnologiyalardan foydalanishimiz haqida gaapirdik lekin tarixning turli tarmoqlari har xil turdagi innovatsion qurilmalardan foydalanadi. Yokida tadqiqot turiga qarab bizga kerakli bo'lgan elctron qurilmalarni ishlatishimiz mumkin.

Masalan geoaxborot tizimlari (GAT) keyinchalik uning nomi xalqaro (GIS) atamasiga o'zgartirildi. Xaritalar yaratishning qog'ozli yani ana'anaviy texnologiyasi bilan bir qatorda geografik axborot tizimidan foydalangan holda xaritalar yaratishning raqamli texnologiyasi tez suratlarda rivojlanmoqda. Qisqa qilib aytganda GIS rangbarang metodlar bilan to'plangan katta mazmunli informatsiyalarga tayangan batafsil tizim desak bo'ladi.

Jamiyki tarixiy inshootlar turli xil sarhadlarda mavjud bo'ladi. Aynan o'sha hududning kartalarda belgilanishi tarixiy voqea haqida yanada mukammalroq taasurol hosil bo'lishiga imkon beradi. Bundan kelib chiqadiki kartalar bilan ishlash o'tkaziladigan tarixiy izlanishning bir qismi deb hisoblasak bo'ladi. Lekin tarixga oid kartalar yaratish jarayoni juda murakkab jarayondir, geografik kartalarni tadqiqotchiga kerak bo'lgan vaqtga moslab tayyorlash, o'rganilayotgan tarixiy hudud haqida umumiy informatsiyalar asosida hamma obyektlarni biriktirish, kartalarni o'zaro taqqoslashni talab etadi bu esa bitta xarita yaratish uchun 3 oydan 1 yilgacha vaqt talab etadi. Shu sabab xarita yaratish ishini zamonaviy texnologiyalar kompyuterlarga yuklash to'g'ri bo'ladi.

GIS asosi asosan mavzulashtirilgan elektron kartalar yig'indisidan iborat bo'ladi. Aslini olganda raqamli tarixiy kartalar ikki guruhga bo'lamiz 1-Illustrativ mavjud bo'lgan vizual xaritalar to'plamlari. 2-izlanuvchilar yoki tahliliy ya'ni har xil tasvirlar to'plamiga o'girish imkonini beruvchi fayllar yig'indi.

Deylik tarixchi tadqiqotchi qadimiy qo'l yozma manbalardan foydalanmoqchi bo'lsa va bu asar noyob bo'lsa albatta bunday vaziyatda shu tarixiy qo'lyozmani skanerlash orqali elektron nusxasi yaratiladi va bu kitob zamonaviy gajetlardan foydalangan holda deylik kompyuter, planshet, mobile telefon orqali bimalol mutola qilish mumkin. Yana bir misol tarixning boshqa bir tarmog'i hisoblangan etnografiyaga oid dala tadqiqoti o'ztkazmoqchi bo'lgan izlanuvchi uchun endi skaner yoki elektron kitobning keragi yo'q, unga o'z tadqiqotini olib boorish uchun alohida yartilgan dastur, ovoz yozish moslamasi, foto va video qurilma kerak bo'ladi.

Agarda biz arxeologik tadqiqot qilmoqchi bo'sak unda bizga 3D modellastirish dasturlari as qotishi mumkin. Shunday ekan tarixiy tadqiqotlarga raqamli texnologiyalar tarixning turli sohasiyu turli xil tadqiqot usullaridan kelib chiqib tanlanadi. Hozrda tarix fanini o'qitish metodikasi talablari ham o'zgarib bormoqda va bu jarayon shu darajada jadallashib ketganki tarixchilar o'zlarining bilimlarini rivojlantirish uchun xoxlaydilar yiqmi aqlli qurilmaga murojat qiladilar. Taniqli fransuz tarixchisi E.L. Ladyurining aytganidek "kelajakda tarixchi dasturchi bo'ladi, yoki u hech narsaga arzimaydi" bugungi kunda deyarli barcha oliy ta'lim dargohlarida dars jarayonida o'qituvchilar tomonidan turli xil prezentatsiyalar tayyorlanib dars jarayonida proektrlar yordamida ulardan foydalanilmoqda va bu dar sifatini oshishiga katta hissa qo'shmoqda.

Lekin Raqamli tarix fani dastlabki davlarda 1960-1970-yillardagi raqamli tarix asosan demografik ma'lumotlardan – aholini ro'yxatga olish natijalari, saylov natijalari, telefon ma'lumotnomalari va boshqalardan foydalangan holda miqdoriy tahlilga yo'naltirilgan.¹ 1980-yillarda dasturiy ta'minotni ishlab chiqishda jadal sur'atlar kuzatildi, bu esa 1982 yilda Kongress kutubxonasi tomonidan Optik Disk Pilot loyihasini yaratishga olib keldi². Loyihaning mazmun-mohiyati kutubxona arxivining bir qismini lazerli disklarda nashr etishdan iborat edi. 1980 yillarning oxirida Tarix va ma'lumotlarni qayta ishlash assotsiatsiyasi tashkil topdi³.

¹ [Borodkin L. I. Digital history: primeneniye sifrovix media v soxranenii istoriko-kulturnogo naslediya? // Istoricheskaya informatika. 2012. T. 1. № 1. S. 14–21](#)

² [Volodin A. Y. Sifrovaya istoriya \(digital history\): virtualnaya realnost ili issledovatel'skaya praktika? // Steni i mosti II: Mejdissiplinariye i polidissiplinariye issledovaniya v istorii. M., 2014. S. 140–147](#)

³ Volodin A. Y. [Istoricheskaya informatika // Bolshaya rossiyskaya ensiklopediya](#) : elektronnaya versiY. — 2016. — 19 iyunY. — Data obrasheniya: 12.03.2019.

1994 yilda Jorj Meyson universitetida Roy Rozenzveyg tarixi va yangi media markazi tashkil etildi⁴. Mavjud vaziyat tarixiy informatikaning tabiiy ravishda "o'sish qiyinchiliklarini" namoyish etadi, bu uning nisbatan yoshligi yoki rivojlanishning yangi bosqichiga o'tish bilan bog'liq holatlar bilan izohlanadi. Ko'pgina mutaxassislar istiqbolli ilmiy va ta'limiy yo'nalishni rivojlantirish yo'llari haqida o'ylashadi, ba'zan bir xil savollarga turli xil javoblar berishadi. Va shunga qaramay, bugungi kunda eng asosiy narsa shundaki, tarixiy informatika tarixchi uchun "umumiy kasbiy ta'limning ajralmas qismi" ga aylandi⁵.

Shunday uzoq tarixiy yo'lni bosib o'tgan raqamli tarix bugun ham rivojlanishdan to'xtaganicha yo'q. Agarda biz raqamlashtirishning eng yangi bosqichlarini o'z sohamizda qo'llayversak kun kelib tarixchilarning o'zlari ham tarixni o'rgansh uchun katta yangilik bo'ladigan yangi dasturlarni ishlab chiqarishga boshchilik qilishlari katta ehtimol. Biroq biz faqatgina raqamli vositalarning ijobiy tomonini korib uning ba'zi salbiy jihatlarini unutmasligimiz va anashu kamchiliklarini bartaraf etishga harakat qilishimiz ham kerak.

Bulardan eng asosiylari bizda mavjud juda ko'plab adabiyotlar, tarixiy manbalarning haligacha elektron nusxasining yo'qligi. Bu masalani hal qilish uchun hozirda katta ishlar amalga oshirilmoqda ammo buning o'zi yetarli emas.

Keyingi muammo shundaki hozirda oliy ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan faxriy professor o'qituvchilarga tizimli ravishta texnologik vositalardan foydalanish bo'yicha qayta tayyorlov kurslarini tashkil etish va amaliy yordamlashish uchun yordamchi o'qituvchilar biriktirish zarur. Bularga qo'shimcha sifatida aytishim mumkinki kitoblarning yaratilgan elektron nusxalarining narxi qimmatligi va bazi hollarda bitta kitob olish uchun sizdan butun boshli bir yillik obuna bolishning talab etilishi ham bu sohada foydalanishning qiyinchiliklaridan biridir.

Bu masalada Yapon mutaxasislarining fikriga ko'ra axborot xizmatlarining narxlari shu qadar arzon bo'lishi kerakki jamiyatdagi hamma kishi bu axborotlardan o'z ehtiyojiga qarab foydalansin. Biz yuqoridagi misollar orqali faqatgin tarixiy tadqiqotlarda raqamli tarixning o'rni haqida uning nechog'liq ahamiyatli ekani va yechim kutayotgan masalalar haqida ozroq ma'lumot bergandek bo'ldik xolos ammo tarix fanini o'qitishda ham aqamli tarixning o'rni juda muhimki bu haqida gapirmasdan etiborsiz qoldirib bo'lmaydi.

Birinchi o'rinda o'qituvchilarning ko'p vaqtini oladigan hujjatlarni kamaytirishga yordam bergan Hemis axborot tizimi haqida aytib o'tish zarurdir. Bu tizim orqali o'quvchilarga fan doirasidagi ma'lumotlarni elektron shaklda berish va oraliq, yakuniy nazorat savollarini joylashtirish mumkinbe esa har uchala tomon uchun ham ancha foydalidir o'quvchilar o'zlashtirgan bilimlari orqali savollarga javob topib tayyorlanadilar va mustahkamlaydilar.

Keyingi foydali jihatlaridan yana biri bu kompyuter va noutbooklarning hayotimizga shiddat bilan kirib kelganligi boldi aynan shu aqlli qurilmalar har darsda foydalanish zarur bo'lgan 10 lab adabiyotlarni o'z bag'riga oldi va ilm ahlini katta yudan ozod etdi. Biz har darsda foydalanadigan notebooklar hozirda o'rtacha 500 gb xotiraga ega va bu o'zida taxminan 500000

⁴ [Borodkin L. I. Digital history: primeneniye sifrovix media v soxranenii istoriko-kulturnogo naslediya? // Istoricheskaya informatika. 2012. T. 1. № 1. S. 14–21](#)

⁵ Тяжелникова В.С. От старой к новой социальной истории // Исторический ежегодник. 2002-2003. Омск, 2003. С. 85.

kitobni jamlay olish degani tasavvur qilib ko'ring siz o'z kichik qurilmangizda butun boshli kutubxonani olib yuraolashingiz mumkin bo'ldi.

Xulosa qiladigan bo'lsak barcha tarix sohalarida olib boriladigan tarixiy tadqiqotlarni shu bilan birga tarix o'qitish metodikasini raqamli tarixsiz tasavvur etish imkonsizdir.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2003. – Б. 4
2. [Borodkin L. I. Digital history: primeneniye sifrovix media v soxranenii istoriko-kulturnogo naslediya?](#) // Istoricheskaya informatika. 2012. T. 1. № 1. S. 14–21
3. Volodin A. Y. [Istoricheskaya informatika](#) // [Bolshaya rossiyskaya ensiklopediya](#) : elektronnyaya versiY. — 2016. — 19 iyunY. — Data obrasheniya: 12.03.2019.
4. Тяжельникова В.С. От старой к новой социальной истории // Исторический ежегодник. 2002-2003. Омск, 2003
5. Ilniyoz o'g'li, S. F. (2023). XX ASR 2-YARMI XXI ASR BOSHLARI ZARAFSHON VOHASIDA ETNOSLARARO MUNOSABATLAR. *TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(9), 1-5.
6. Sayfutdinov Feruz Ilniyoz o'g'li. (2023). XIX ASRDA XONLIKLARNING O'ZARO SAVDO MUNOSABATLARI. *JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING*, 2(8), 111–114. Retrieved from <https://jsrt.innovascience.uz/index.php/jsrt/article/view/284>

Internet saytlari

1. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/maqolalar/iso-jabborov-ozbeklarning-etnik-tarixi>